

CEELI INSTITUTE
PRAGUE

ADVANCING THE RULE OF LAW

PRIMJENA INSTRUMENATA EUROPSKE UNIJE U KAZNENOM PRAVOSUĐU

Marin Mrčela

Zuzana Vikarská

**Pravni institut za Srednju i Istočnu Europu (CEELI) i Udruga hrvatskih sudaca
srpanj 2018.**

Ovaj je program financiran iz programa Pravosuđe Europske unije za razdoblje 2014.-2020.
Sadržaj ove komunikacije predstavlja stajališta autora i u potpunosti su njegova/njezina su odgovornost. Europska komisija ne preuzima odgovornost za moguću uporabu informacija sadržanih u njoj.

Kazneno pravo nesumnjivo predstavlja jedno od najosjetljivijih područja nacionalnog prava, i to ne samo u odnosu na osobe protiv kojih je podignuta kaznena optužba, nego i iz perspektive nacionalnih država koje žele zadržati kontrolu nad ovim područjem zakonskog uređenja koliko je god to moguće. Unatoč tome, međunarodne institucije, uključujući i **Europsku uniju**¹ i **Vijeće Europe**², imale su utjecaj na razvoj nacionalnog kaznenog prava.

Međunarodni (i nadnacionalni) učinak na nacionalno kazneno pravosuđe temelji se na činjenici da je **pravo na pravično suđenje** zajamčeno ne samo u nacionalnim ustavima, nego i u skladu s Europskom konvencijom za ljudska prava i Poveljom Europske unije o temeljnim pravima.

Europska konvencija o ljudskim pravima (Vijeće Europe, 1950.)

Članak 6.

1. Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ili u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj. Presuda se mora izreći javno, ali se sredstva priopćavanja i javnost mogu isključiti iz cijele rasprave ili njezinog dijela zbog razloga koji su nužni u demokratskom društvu radi interesa morala, javnog reda ili državne sigurnosti, kad interesi maloljetnika ili privatnog života stranaka to traže, ili opsegu koji je po mišljenju suda bezuvjetno potreban u posebnim okolnostima gdje bi javnost mogla biti štetna za interes pravde.

Povelja o temeljnim pravima (Europska unija, 2000.)

Članak 47.

Pravo na djelotvoran pravni lijek i na pošteno suđenje

Svatko čija su prava i slobode zajamčeni pravom Unije povrijeđeni ima pravo na djelotvoran pravni lijek pred sudom, u skladu s uvjetima utvrđenima ovim člankom.

Svatko ima pravo da zakonom prethodno ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj. Svatko ima mogućnost biti savjetovan, branjen i zastupan.

Pravna pomoć osigurava se za osobe koje nemaju dostatna sredstva, u mjeri u kojoj je takva pomoć potrebna za osiguravanje učinkovitog pristupa pravosuđu.

¹ **Europska unija** (u daljnjem tekstu: EU ili Unija) međunarodna je organizacija koja trenutačno okuplja 28 država članica. Osnovana je 1952. kao Europska zajednica za ugljen i čelik, a uključivala je šest država osnivačica: Njemačku, Francusku, Belgiju, Nizozemsku, Luksemburg i Italiju. Kasnije (1958.) postaje Europska ekonomska zajednica, potom Europska zajednica (1967.), te, naposljetku, Europska unija (1993.). Najvažnije su institucije EU-a: Europska komisija koja je najbližnja nacionalnim vladama i uživa privilegij donošenja zakonodavne inicijative u Europskoj uniji, Vijeće ministara koje ima najvažniju ulogu u zakonodavnom postupku i u kojem se predstavljaju nacionalni interesi, Europski parlament koji također sudjeluje u zakonodavnom postupku i čije članove izravno biraju građani EU-a te **Sud Europske unije (sa sjedištem u Luksemburgu)** koji je nadležan za konačno tumačenje ugovora Europske unije.

² **Vijeće Europe** međunarodna je organizacija koju trenutačno čini 47 država članica, uključujući svih 28 država članica Europske unije, ali i druge zemlje, poput Švicarske, Lihtenštajna, Rusije, Turske, države bivše Jugoslavije i države koje se nalaze između Istočne Europe i Zapadne Azije. Osnovano je u Londonu 1949. s ciljem očuvanja mira na europskom kontinentu. Najvažnija su tijela Vijeća Europe: Odbor ministara koji je sastavljen od predstavnika nacionalnih izvršnih vlasti, Parlamentarna skupština koju čine zastupnici nacionalnih parlamenata te **Europski sud za ljudska prava (sa sjedištem u Strasbourgu)** koji prati usklađenost s Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (u daljnjem tekstu: Europska konvencija o ljudskim pravima, Konvencija ili EKLJP).

Ova publikacija naglasak stavlja na različite načine na koji su postupovna pravila u nacionalnom kaznenom pravosuđu **pod utjecajem više razine**, odnosno, Vijeća Europe i Europske unije. Kada je riječ o Vijeću Europe, najveći utjecaj u tom smislu ima sudska praksa Europskog suda za ljudska prava (ESLJP), ponajprije u svjetlu članka 6. Konvencije. S druge strane, u pogledu utjecaja Europske unije, može se zaključiti da je zakonodavno tijelo Unije usvojilo cijeli niz zakonodavnih instrumenata (vidi tekst niže) kako bi se postigla usklađenost nacionalnih pravnih poredaka i zajamčila ista minimalna razina zaštite postupovnih jamstava. Zanimljivo je spomenuti da je na ove instrumente iznimno utjecala sudska praksa ESLJP-a. Zapravo, oni se mogu smatrati svojevrsnom *kodifikacijom* sudske prakse ESLJP-a u pogledu postupovnih jamstava.

Prije nego što je u prosincu 2009. na snagu stupio Lisabonski ugovor, zakonski instrumenti u ovom području usvajali su se u obliku **okvirnih odluka**. U tom smislu, **Europski uhidbeni nalog**³ vjerojatno predstavlja najznačajniji zakonski instrument u ovom području.

Europski uhidbeni nalog (Okvirna odluka 2002/584/JHA)

Isječci iz Preambule

(5) Cilj koji si je postavila Unija, da postane područje slobode, sigurnosti i pravde, vodi prema ukidanju izručenja između država članica i njegovu zamjenjivanju sustavom predaje osoba između pravosudnih tijela. [...] Tradicionalni odnosi suradnje koji su do sada prevladavali između država članica trebali bi biti zamijenjeni sustavom slobodnog protoka sudskih odluka u kaznenim stvarima, kako prije, tako i poslije donošenja pravomoćnih odluka, u području slobode, sigurnosti i pravde.

(6) Europski uhidbeni nalog, predviđen ovom Okvirnom odlukom, prva je konkretna mjera u području kaznenog prava kojom se primjenjuje načelo uzajamnog priznavanja, koje Europsko vijeće smatra „kamenom temeljcem“ pravosudne suradnje.

(10) Mehanizam europskog uhidbenog naloga temelji se na visokoj razini povjerenja između država članica. [...]

(12) Ova Okvirna odluka poštuje temeljna prava i načela priznata u članku 6. Ugovora o Europskoj uniji, koja se odražavaju i u Povelji o temeljnim pravima Europske unije, a posebno u njezinu poglavlju VI. [...]

Nesumnjivo je da zakonski instrumenti EU-a, kao što je Europski uhidbeni nalog, značajno utječu na nacionalne pravne poretke, stoga je važno zapitati se je li Unija uopće **nadležna** usvojiti takav neki instrument. Pitanja nadležnosti Unije uređuju tri temeljna načela: 1/ **načelo dodjeljivanja**, na temelju kojega Unija može djelovati samo u granicama nadležnosti koje su joj dodijeljene; 2/ **načelo supsidijarnosti**, koje nalaže da Unija djeluje samo ako države članice ne mogu same ostvariti cilj i 3/ **načelo proporcionalnosti (razmjernosti)** prema kojem Unija treba odabrati sredstvo djelovanja koje ne prelazi ono što je potrebno za uređenje navedenog područja.

³ Okvirna odluka Vijeća od 13. lipnja 2002. o Europskom uhidbenom nalogu i postupcima predaje između država članica (SL L 190, 18. srpnja 2002. str. 1-26).

Članak 5. UEU-a

(2) Na temelju načela dodjeljivanja, Unija djeluje samo u granicama nadležnosti koje su joj države članice dodijelile Ugovorima kako bi postigla njima određene ciljeve. Nadležnosti koje Ugovorima nisu dodijeljene Uniji, zadržavaju države članice.

(3) Na temelju načela supsidijarnosti, u područjima koja nisu u njezinoj isključivoj nadležnosti, Unija djeluje samo ako i u mjeri u kojoj ciljeve predloženog djelovanja države članice ne mogu dostatno ostvariti na središnjoj, regionalnoj ili lokalnoj razini, nego se zbog opsega ili učinka predloženog djelovanja oni na bolji način mogu ostvariti na razini Unije. [...]

(4) Na temelju načela proporcionalnosti, sadržaj i oblik djelovanja Unije ne prelazi ono što je potrebno za ostvarivanje ciljeva Ugovorâ. [...]

Što se načela dodjeljivanja tiče, krajem prošlog stoljeća države članice značajno su proširile nadležnosti Unije u području kaznenog prava. **Ugovorom iz Amsterdama** (potpisan 2. listopada 1997., na snazi od 1. svibnja 1999.) proširene su ovlasti Unije u tzv. području slobode, sigurnosti i pravde (PSSP).

Tijekom finskog predsjedanja Vijećem u drugoj polovici 1999., Europsko vijeće usvojilo je 15. i 16. listopada 1999. tzv. **zaključke Europskog vijeća iz Tamperea** kojima se postavlja jasan cilj razvoja područja slobode, sigurnosti i pravde. Uz to, 29. studenog 2000., Vijeće je usvojilo program instrumenata Europske unije čiji je cilj primjena načela uzajamnog priznavanja sudskih odluka u kaznenim pitanjima (SL C 12, 15. siječnja 2001., str. 10). Vijeće je 30. studenoga 2009. usvojilo **Plan za jačanje postupovnih prava osumnjičenika ili optuženika u kaznenom postupku**, a 10. prosinca 2009. tzv. **Stockholmski program** u kojem je pozdravilo donošenje navedenog Plana i pozvalo Komisiju da ispita dodatne elemente minimalnih prava u kaznenom postupku.

Plan za jačanje postupovnih prava osumnjičenika ili optuženika u kaznenom postupku (30. studenog 2009.)

Mjera A: Pravo na prevođenje i tumačenje

Mjera B: Pravo na informiranje o pravima i informiranje o optužbama

Mjera C: Pravo na pravni savjet i pravnu pomoć

Mjera D: Komunikacija s rodbinom, poslodavcima i konzularnim tijelima

Mjera E: Posebna zaštita ranjivih osumnjičenika ili okrivljenika

Mjera F: Zelena knjiga o pravu na preispitivanje razloga za zadržavanje

Do danas je EU usvojila šest zakonskih instrumenata u području kaznenog postupka, od čega se četiri analiziraju u tekstu dolje. Može se, dakle, zaključiti da, iako se materijalno kazneno pravo i dalje (većinom) uređuje na nacionalnoj razini, pravila **kaznenog postupka** sada su uglavnom usklađena na razini Unije, u skladu s etabliranom sudskom praksom ESLJP-a. Što se pak oblika tiče, Unija je odabrala **direktive** kao najprikladniji zakonski instrument za usklađivanje kaznenih postupovnih pravila. Za razliku od uredbi, direktive nisu izravno primjenjive, odnosno, to nisu do kraja isteka roka za prenošenje. U direktivama EU od država članica traži da postignu određeni rezultat, pri čemu imaju na raspolaganju vrijeme i odluku kako uskladiti nacionalne pravne poretke sa zahtjevima iz direktiva. Direktive su izravno primjenjive tek po isteku roka za podnošenje.

⁴ Postoje određeni izuzeci, npr. u području financijskih interesa Unije. U skladu s člankom 325., stavak 2 UFEU-a, 'Radi suzbijanja prijevara koje utječu na financijske interese Unije, države članice poduzimaju iste mjere koje poduzimaju radi suzbijanja prijevara koje su usmjerene protiv njihovih vlastitih financijskih interesa.'

Članak 288. UFEU-a⁵

Uredba ima opću primjenu. Obvezujuća je u cijelosti i neposredno se primjenjuje u svim državama članicama.

Direktiva je obvezujuća, u pogledu rezultata koji je potrebno postići, za svaku državu članicu kojoj je upućena, a odabir oblika i metoda postizanja tog rezultata prepušten je nacionalnim tijelima.

Članak 82.(2)(b) UFEU-a isto tako nalaže direktive kao oblik zakonskog instrumenta. Ovaj članak predstavljao je pravni temelj za usvajanje svih dosadašnjih instrumenata Europske unije. Drugim riječima, prava pojedinaca u kaznenom postupku ne mogu se ujednačiti uredbama Europske unije. Jedini način da se usklade je preko direktiva koje uspostavljaju minimalna pravila. Države članice mogu osigurati višu razinu zaštite nego što to nalažu direktive.

Članak 82. UFEU-a

(2) [EU] može direktivama [...]uspostaviti minimalna pravila potrebna za olakšavanje uzajamnog priznavanja presuda i sudskih odluka te policijske i pravosudne suradnje u kaznenim stvarima s prekograničnim elementima. U tim se pravilima uzimaju u obzir razlike pravnih tradicija i sustava država članica.

Pravila se odnose na:

- a) uzajamno prihvaćanje dokaza među državama članicama*
- b) prava pojedinaca u kaznenom postupku*
- c) prava žrtava kaznenog djela*
- d) sve druge posebne aspekte kaznenog postupka [...].*

Kao što je navedeno u tekstu gore, zakonodavno tijelo Unije (do sada) je donijelo šest zakonodavnih instrumenata koji postavljaju minimalne standarde prava pojedinaca u kaznenom postupku. Ova se publikacija odnosi na četiri direktive EU-a koje su do sada već trebale biti prenesene u pravne poretke država članica (vidi dijagram u tekstu dolje, instrumenti 1-4). Dvije preostale direktive (br. 5-6) države članice tek trebaju prenijeti u svoje sustave.

⁵ Kratica 'UFEU' označava Ugovor o funkcioniranju Europske unije koji je, uz Ugovor o Europskoj uniji ('UEU') i Povelju o temeljnim pravima Europske unije ('Povelja EU-a'), jedan od tri najvažnija instrumenta primarnog prava Unije.

	Directive br.	Predmet	Rok za prenošenje	Izvršće
	<i>FWD 2002/584/JHA</i>	<i>Europski uhiđbeni nalog</i>	<i>31. prosinca 2003</i>	<i>31. prosinca 2004</i>
1	DIR 2010/64/EU⁶	Tumačenje i prevođenje	27. listopada 2013	27. listopada 2014
2	DIR 2012/13/EU⁷	Informiranje u kaznenom postupku	2. lipnja 2014	2. lipnja 2015
3	DIR 2013/48/EU⁸	Pristup odvjetniku	27. studenog 2016	28. studenog 2019
4	DIR (EU) 2016/343⁹	Pretpostavka nedužnosti	1. travnja 2018	1. travnja 2021
5	DIR (EU) 2016/800¹⁰	Prava djece	11. lipnja 2019	11. lipnja 2022
6	DIR (EU) 2016/1919¹¹	Pravna pomoć	25. svibnja 2019	25. svibnja 2011

Prije nego što se osvrnemo na pojedinačne direktive, prvo ćemo predstaviti standarde koji su uspostavljeni sudskom praksom Europskog suda za ljudska prava s obzirom da je njegovo tumačenje članka 6. Konvencije zasigurno utjecalo na sadržaj spomenutih direktiva.

Standardi Europskog suda za ljudska prava kao temelj za direktive Europske unije

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda¹² donesena je 4. studenog 1950. (3. rujna 1953. stupila na snagu) i međunarodni je ugovor Vijeća Europe prema kojem se njegove države

⁶ Direktiva 2010/64/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 20. listopada 2010. o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima (SL L 280, 26.10.2010., str. 1-7); dostupna online na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32010L0064>

⁷ Direktiva 2012/13/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. svibnja 2012. o pravu na informiranje u kaznenom postupku (SL L 142, 1.6.2012., str. 1-10); dostupna online na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32012L0013>.

⁸ Direktiva 2013/48/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2013. o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku i u postupku na temelju europskog uhiđbenog naloga te o pravu na obavješćivanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima (SL L 294, 6.11.2013., str. 1-12); dostupna online na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32013L0048>.

⁹ Direktiva (EU) 2016/343 Europskog parlamenta i Vijeća od 9. ožujka 2016. o jačanju određenih vidova pretpostavke nedužnosti i prava sudjelovati na raspravi u kaznenom postupku (SL L 65, 11. 3. 2016., str. 1-11); dostupna online na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0343>.

¹⁰ Direktiva (EU) 2016/800 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. svibnja 2016. o postupovnim jamstvima za djecu koja su osumnjičeni ili optuženi u kaznenim postupcima (SL L 132, 21. 5. 2016., str. 1-20); dostupna online na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0800>.

¹¹ Direktiva (EU) 2016/1919 Europskog parlamenta i Vijeća od 26. listopada 2016. o pravnoj pomoći za osumnjičene i okrivljenike u kaznenom postupku i za tražene osobe u postupku na temelju europskog uhiđbenog naloga (SL L 297, 4. 11. 2016., str. 1-8); dostupna online na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX%3A32016L1919>.

¹² Tekst Konvencija (puna verzija) dostupan je online na: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf.

članice obvezuju osigurati zaštitu temeljnih građanskih i političkih prava i sloboda. Od 5. studenoga 1997. Konvencija se primjenjuje u odnosu na Republiku Hrvatsku. Češka i Slovačka Federativna Republika (ČSFR) Konvenciju je potpisala 21. veljače 1991., a stupila je na snagu 18. ožujka 1992. Nakon raspada Čehoslovačke, obje su države sljednice postale države članice Konvencije koja je pravno obvezujuća za njih od 1. siječnja 1993. do danas.

Osim što proklamira temeljna ljudska prava i slobode, Konvencija uspostavlja i mehanizme ispitivanja povreda tih prava te osigurava poštivanje od strane država članica. S ovim je ciljem 1959. osnovan je i Europski sud za ljudska prava u Strasbourgu (u daljnjem tekstu: ESLJP) koji na temelju podnesenog individualnog zahtjeva razmatra je li tužena država poštovala prava iz Konvencije. ESLJP je postao stalna institucija zaštite ljudskih prava u Europi 1. studenog 1998. (Protokol 11).

Interpretativnom tehnikom Konvencije ESLJP kroz svoju judikaturu uzima Konvenciju kao „živi instrument“ i tako, unatoč neizmijenjenom tekstu Konvencije¹³, održava Konvenciju ukorak s izazovima modernog vremena. ESLJP time omogućava jamstvo ljudskih prava i temeljnih sloboda koje odgovara suvremenom dobu i stupnju zaštite koji je nužan. Osim toga, Konvencija se razvija i pripadajućim Protokolima kada se njima dodaju nova prava.

Statistički pokazatelji otkrivaju da je ESLJP najveći broj povreda konvencijskih prava utvrdio u pogledu prava zajamčenih člankom 6. Konvencije- pravo na pravično suđenje.¹⁴

Europska konvencija o ljudskim pravima (Vijeće Europe, 1950.)

Članak 6.

1. Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ili u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj. Presuda se mora izreći javno, ali se sredstva priopćavanja i javnost mogu isključiti iz cijele rasprave ili njezinog dijela zbog razloga koji su nužni u demokratskom društvu radi interesa morala, javnog reda ili državne sigurnosti, kad interesi maloljetnika ili privatnog života stranaka to traže, ili opsegu koji je po mišljenju suda bezuvjetno potreban u posebnim okolnostima gdje bi javnost mogla biti štetna za interes pravde.

Pravo na pravično suđenje u kaznenim predmetima izrijekom je zajamčeno u članku 6. stavak 1. i obuhvaća sljedeća jamstva: pravo na pristup zakonom ustanovljenom neovisnom i nepristranom sudu, pravo na javno suđenje te pravo na suđenje u razumnom roku. Sastavnice su ovog stožernog načela kaznenog postupka pravo na pretpostavku okrivljenikove nedužnosti (stavak 2.) te posebna minimalna prava obrane (stavak 3.).

U okviru prava na pravično suđenje, opći elementi pojma pravičnog postupka koji su zajednički za stranke u svim sudskim postupcima su: **a)** načelo kontradiktornosti, tj. pravo stranaka da budu nazočne radnjama u postupku te saslušane prije donošenja odluke i konfrontacijska klauzula (pravo okrivljenika da bar jednom ima mogućnost djelotvorno ispitati svjedoka optužbe), **b)** načelo jednakosti oružja, **c)** pravo na obrazloženu odluku te zabrana korištenja nezakonitih dokaza.

¹³ Vidi *Tyler v. Ujedinjene Kraljevine* (1978.) 2 EHRR 1.

¹⁴ Vidi pregled 'Overview ECHR 1959-2017'. Strasbourg: Europski sud za ljudska prava, 2018. Dostupno online na: https://www.echr.coe.int/Documents/Overview_19592017_ENG.pdf.

ESLJP svojim presudama nastoji uskladiti nacionalna kaznena procesna prava potičući države članice na promjene kako bi se postiglo uzajamno povjerenje među različitim državama članicama kroz uređenje fundamentalnih prava obrane i ujednačene pravne standarde.

S druge strane, to je dugotrajan postupak, posebice zato što sâm ESLJP u svojim presudama ostavlja manevarski prostor državama članicama. Osim toga, mehanizam nadzora nad izvršavanjem presuda ESLJP-a nije se pokazao dovoljno učinkovitim jer nije nagnao države da jamstva prava podignu na zadovoljavajuću razinu. Tako je došlo do inicijative da se pojedina minimalna prava obrane urede direktivama.

Od direktiva se očekuju snažniji harmonizacijski učinci jer mehanizam njihova djelovanja ostavlja državama određeni rok za prenošenje, a nakon isteka tog roka direktive se donekle izravno primjenjuju, pod uvjetom da jasno prenose prava na pojedince ako se primjenjuju na vertikalne odnose, tj. u sporu pojedinac-država.¹⁵ Po ispunjenju ovih uvjeta, sva tijela koja sudjeluju u kaznenom postupku moraju izravno primjenjivati direktive. Svaki se pojedinac pred tim tijelima postupka može pozvati na pravo koje mu jamči direktiva. Takav mehanizam trebao bi osigurati učinkovito ostvarivanje prava.

Preambula Direktive 2010/64/EU o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima

(6) Premda su sve države članice stranke Europske konvencije o ljudskim pravima, iskustvo je pokazalo kako samo to ne pruža uvijek dovoljnu razinu povjerenja u kaznenopravne sustave drugih država članica.

(7) Jačanje uzajamnog povjerenja zahtijeva dosljedniju provedbu prava i jamstava utvrđenih člankom 6. EKLJP-a. Također zahtijeva, putem ove Direktive i drugim mjerama, daljnji razvoj unutar Unije minimalnih standarda utvrđenih EKLJP-om i Poveljom.

(9) Zajednička minimalna pravila trebala bi dovesti do jačanja povjerenja u kaznenopravne sustave svih država članica, što bi, zauzvrat, trebalo dovesti do učinkovitije pravosudne suradnje u ozračju uzajamnog povjerenja. [...]

Svaka od direktiva obrađenih u nastavku ovog teksta ima za cilj ostvarivanje zajedničkih minimalnih prava. Koristi se izričaj "minimalna" jer predstavljaju donji prag, odnosno minimum jamstava zaštite okrivljenika u sporu s državom koji se ne smije sniziti jer u protivnom ne bi više bilo ni približne ravnoteže između okrivljenika i državnog represivnog aparata. Takvi bi se minimalni pravni standardi trebali na jednak način tumačiti i primjenjivati u različitim pravnim poretcima država članica.

Uvodna izjava direktiva uvijek naglašava da države članice mogu proširiti navedena prava iz Direktive kako bi osigurale bolju zaštitu. Razina zaštite nikada ne bi smjela biti ispod standarda predviđenih Konvencijom. Direktive kojima se uspostavljaju standardi u kaznenom postupku u najvećem se dijelu temelje na praksi ESLJP-a. Također, uvodne izjave direktiva sadrže i izričit navod kako bi odredbe ovih direktiva koje odgovaraju pravima zajamčenima Konvencijom trebalo tumačiti i provoditi u skladu s tim pravima kako se tumače u sudskoj praksi ESLJP-a.

¹⁵ Ovi su uvjeti utvrđeni u etabliranoj sudskoj praksi Suda Europske unije; primjerice, vidi predmet 41/74 *Van Duyn* [1974.] ili predmet 148/78 *Ratti* [1979.].

Preambula Direktive 2010/64/EU o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima

(32) Ovom Direktivom trebalo bi propisati minimalna pravila. Države članice bi trebale imati mogućnost proširiti prava utvrđena ovom Direktivom kako bi osigurale višu razinu zaštite i u situacijama kojima se ova Direktiva izričito ne bavi. Razina zaštite ne bi nikad trebala biti niža od standarda predviđenih u EKLJP-u ili Povelji kako ih se tumači u sudskoj praksi Europskoga suda za ljudska prava ili Suda Europske unije.

(33) Odredbe ove Direktive, koje odgovaraju pravima zajamčenim u EKLJP-u ili Povelji trebalo bi tumačiti i provoditi u skladu s tim pravima, kako se ona tumače u odgovarajućoj sudskoj praksi Europskoga suda za ljudska prava ili Suda Europske unije.

Područje primjene Direktiva: 'kazneni postupak'

Direktive koje se analiziraju niže u tekstu koriste pojmove „osumnjčenici“ i „okrivljenici“ u „kaznenom postupku“, međutim, važno je istaknuti da sâm tekst ne sadrži definicije tih pojmova.

Pojam okrivljenika u formalnom se smislu razlikuje u nacionalnim pravima. U praksi ESLJP-a pojam osumnjičenika, odnosno okrivljenika u materijalnom smislu, kao i prava koja mu pripadaju, određuju se kroz konvencijski pojam „optužbe“ i njezine vremenske granice.

Pojam „kaznena optužba“ iz članka 6. Konvencije ESLJP tumači kao pojam koji ima autonomno značenje, neovisno od kategorizacije koju propisuju vlasti pojedinih nacionalnih sustava država članica (*Adolf v. Austria*, § 30). Stoga pojam „kaznena optužba“ treba tumačiti na način kako se tumači u sudskoj praksi ESLJP-a. U odnosu na prava osobe koja je optužena za kazneno djelo, Konvencija ne koristi izraz „kazneni postupak“ već „optužen za kazneno djelo“.

ESLJP je u svojim odlukama definirao pojam „optužbe“ na sljedeći način: „službena obavijest nadležne vlasti nekom pojedincu o tome da je počinio kazneno djelo“, kao i svaka radnja „kojom se bitno utječe na osumnjičnikovu situaciju“, bez obzira na postojanje formalnog optužnog akta (*Deweer v. Belgium*, 6903/75, 27. veljače 1980., §§ 42 i 46.; *Eckle v. Germany*, § 73; *Brusco v. France*, §§ 46-50).

Osoba je optužena kada su ona i njezino ponašanje predmet postupka (*Imbrioscia v. Switzerland*, 13972/88, 24. studenog 1993.).

Ovakva tumačenja otvorila su put primjeni članka 6. Konvencije i na predraspravne stadije postupka pa je ESLJP zauzeo shvaćanje da se zaštitna jamstva okrivljenikove obrane predviđena tim člankom primjenjuju i u fazi kaznenog postupka prije suđenja, kao i da osumnjičene i optužene osobe trebaju imati zajamčena prava iz članka 6. Konvencije još u početnim fazama policijskog ispitivanja (*Foti and others v. Italy*, 7604/76, 7719/76, 7781/77 i 7913/77, 10. prosinca 1982., *Salduz v. Turkey* 36391/02, 27. studenog 2008., § 50). Ovi su zaključci utrli temelj pojmu „kaznenog postupka“ na način kako se koristi u direktivama. Dakle, Direktiva se primjenjuje ne samo na osobe koje su uhićene i zadržane, nego se može primijeniti i na raniju fazu postupka prema osumnjičeniku koji nije uhićen ni zadržan (vidi tekst niže).

U tom je smislu važno istaknuti da je diskrecijsko pravo nacionalnog zakonodavstva države članice da za određeno kažnjivo ponašanje predvidi kazneni postupak ili pak neki drugi postupak, ali važno je da vlasti države članice kada ovako postupaju ne isključe djelovanje Konvencije na nepravedan način. Postoje brojni predmeti u kojima se za različite postupke nije smatralo da upućuju na "kaznenu" optužbu iako su se pojavljivala određena pitanja koja su upućivala na moguće elemente kaznenog postupka. Zajedničko je za sve te predmete da oni ne sadrže kazneni element koji je ESLJP opisao kao „uobičajenu vidljivu osobinu kazni za kazneno djelo“ (*Öztürk v. Germany*, § 49).

Ako je svrha kazne kažnjavanje i odvracanje, postupak će se, u svjetlu Konvencije, vjerojatno smatrati "kaznenim". Ako je kazna dovoljno stroga (duža zatvorska kazna), članak 6. Konvencije primjenjivat će se pod svojim "kaznenim" naslovom bez obzira kako država članica naziva taj postupak. ESLJP je utvrdio da bi kod odlučivanja je li osoba subjekt kaznene optužbe u obzir trebalo uzeti tri kriterija: 1/ klasifikacija po nacionalnom pravu, 2/ priroda "djela" i narav i 3/ stupanj težine kazne koja je moguća za to djelo (*Engels v. Netherlands* (1979.-80.) §§ 82-83).

U skladu s praksom ESLJP-a, odredbe članka 6. Konvencije mogu se primjenjivati na pojedine administrativne postupke (upravne, disciplinske, carinske, porezne) (*Lutz v. Germany*, *Schmautzer v. Austria*, *Malige v. France*), kao i na prekršaje protiv radno-pravne regulative (*Hüseyin Turan v. Turkey*), itd.

1. Direktiva 2010/64/EU o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima ([link](#))

Prva od šest navedenih direktiva Europske unije donesena je kako bi utvrdila pravila koja se odnose na pravo na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima, kao i postupcima izvršenja Europskog uhidbenog naloga (vidi Članak 1.). Zanimljivo je spomenuti da Unija jamči ova prava ne samo u postupcima koji uključuju i Europski uhidbeni nalog, nego u **svim kaznenim postupcima** na njenom teritoriju, pa čak i internim postupcima koji se odnose na jednu državu.

U smislu definiranja početka i završetka „kaznenog postupka“; Direktiva propisuje sljedeće:

Članak 1.

(2) Pravo [na tumačenje i prevođenje] primjenjuje se na osobe od trenutka kad ih nadležno tijelo neke države članice službenom obaviješću ili na neki drugi način obavijesti da su osumnjičene ili optužene za počinjenje kaznenog djela, pa do zaključenja postupka, a to znači dok se konačno ne utvrdi jesu li počinili to kazneno djelo, uključujući, prema potrebi, i izricanje presude i rješenje svih žalbi.

Direktiva propisuje dva različita prava: pravo na tumačenje (članak 2.) i pravo na prijevod bitnih dokumenata (članak 3.). Pri tome se pojam „bitni dokumenti“ odnosi na sve odluke o lišavanju slobode, svaki optužni prijedlog ili optužnicu te sve presude (članak 3.(2)). Nadležna tijela država članica odlučuju je li bitan još neki dokument (članak 3.(3)). Troškove tumačenja i prevođenja, bez obzira na ishod postupka, snose države članice (članak 4.)

Članak 2. Pravo na tumačenje

(1) Države članice osiguravaju da se osumnjičenicima ili optuženicima koji ne govore ili ne razumiju jezik predmetnog kaznenog postupka bez odlaganja omogući tumačenje tijekom kaznenog postupka pred istražnim i pravosudnim tijelima, uključujući tijekom policijskih ispitivanja, svih sudskih rasprava i svih drugih potrebnih saslušanja.

Članak 3. Pravo na prijevod bitnih dokumenata

(1) Države članice osiguravaju da se osumnjičenicima ili optuženicima koji ne razumiju jezik predmetnog kaznenog postupka u razumnom roku osigura pisani prijevod svih dokumenata bitnih za osiguranje ostvarivanja njihova prava na obranu i jamstva pravičnosti postupka.

Kao što je navedeno, Direktivom se uspostavljaju minimalni standardi. Dakle, ako Konvencija, Povelja Europske unije ili bilo koji drugi instrument međunarodnog ili nacionalnog prava predviđa višu razinu zaštite, Direktiva ne ograničava prava ili proceduralne odredbe zajamčene tim dokumentima i ne odstupa od njih (članak 8.).

2. Direktiva 2012/13/EU o pravu na informiranje u kaznenom postupku ([link](#))

Cilj Direktive je ostvarivanje zajedničkih minimalnih pravila obrane koja se trebaju primjenjivati u području informacija o pravima osoba i o optužba protiv osoba osumnjičenih ili okrivljenih da su počinile kazneno djelo.

Članak 1.

Ovom se Direktivom utvrđuju pravila o pravu na informiranje osumnjičenika ili okrivljenika o njihovim pravima u kaznenom postupku i optužbama protiv njih. Njome se također utvrđuju pravila o pravu na informiranje osoba koje su predmetom europskog uhidbenog naloga o njihovim pravima.

Dakle, Direktiva se primjenjuje na osumnjičenike i okrivljenike i jamči im pravo da budu informirani o svojim postupovnim pravima (članci 3. do 5.), kao i pravo da budu informirani o onome što im se stavlja na teret (članak 6.). Pravo na uvid u spis predmeta (članak 7.) uređeno je kao poseban dio okrivljenikova prava da bude informiran o onome što mu se stavlja na teret.

Pravo na obavijest o prirodi i razlozima optužbe jedno je od minimalnih prava obrane iz članka 6. stavka 3. Konvencije. U odnosu na smisao tog prava, ESLJP je kroz svoju dosadašnju judikaturu to pravo povezivao ili s pravom na pravičan postupak zajamčen člankom 6. stavak 1. Konvencije (*Sejdovic v. Italy*, 56581/00, 1. ožujka 2006.) ili s pravom na dovoljno vrijeme i mogućnost za pripremu obrane iz članka 6. stavak 3. točka (b) Konvencije (*Dallos v. Hungary*, 29082/95, 1. ožujka 2001.).

Pravo na obavijest (informiranost) u tom smislu zaslužuje posebnu pozornost. Prava obrane imaju iznimnu ulogu u kaznenom postupku, i to od trenutka kad je osoba službeno obaviještena da je optužena za kazneno djelo navođenjem činjeničnih i pravnih temelja optužbe protiv nje (*Kamasinski v. Austria*, § 79, *Pélissier and Sassi v. France*, § 51). ESLJP je utvrdio da konvencijsko pravo iz članka 6. zahtijeva da se osumnjičenika ili okrivljenika obavijesti ne samo o razlozima optužbe, odnosno o radnjama koje je navodno počinio i o okolnostima na kojima se optužba temelji, nego i o prirodi optužbe, odnosno o pravnoj kvalifikaciji navedenih radnji (*Mattoccia v. Italy*, § 59, *Penev v. Bulgaria*, §§ 33 i 42, 7. siječnja 2010). Informacija o optužbi ne mora nužno sadržavati navođenje dokaza na kojima se optužba temelji (*X. v. Belgium*, *Collozza and Rubinat v. Italy*).¹⁶

Nadalje, ESLJP je utvrdio da je obveza da se osumnjičenika ili okrivljenika obavijesti o optužbi u potpunosti u rukama državnog odvjetništva. Ta se obveza ne može ispuniti samo tako da se te informacije učine dostupnima, a da se na njihovo postojanje ne upozori obrana (*Mattoccia v. Italy*, 23969/94, 25. srpnja 2000, *Chichlian and Ekindjian v. France*, § 71). Kada je riječ o ranjivim okrivljenicima, domaća nadležna tijela dužna su poduzeti dodatne mjere kako bi se osobi omogućilo da bude obaviještena o prirodi i razlozima optužbe protiv sebe (za osobe sa s duševnim smetnjama vidi *Vaudelle v. France*, 35683/97, 30. siječnja 2001., § 65).

Direktiva koristi termin "žurno" za pružanje obavijesti osumnjičenicima ili okrivljenicima. ESLJP je utvrdio da pružanje informacije osobi koja je optužena za kazneno djelo mora ostaviti dovoljno vremena za pripremu njegove obrane. To je načelo koje ističe svrhu članka 6. stavka 3. Konvencije (*C. v. Italy* (dec.)).¹⁷

Članak 3.

(1) Države članice osiguravaju da se osumnjičenicima ili okrivljenicima žurno pruže informacije barem o sljedećim postupovnim pravima, kako se primjenjuju prema nacionalnom pravu, kako bi im se omogućilo djelotvorno ostvarivanje tih prava:

- a) pravo pristupa odvjetniku;
- b) pravo na besplatan pravni savjet i uvjeti za dobivanje takvog savjeta;
- c) pravo na informiranost o optužbama u skladu s člankom 6. [Direktive];
- d) pravo na tumačenje i prevođenje;
- e) pravo na uskraćivanje iskaza.

(2) Države članice osiguravaju da se informacije pružene u skladu sa stavkom 1. daju usmeno ili u pisanom obliku, na jednostavnom i razumljivom jeziku, uzimajući u obzir posebne potrebe ranjivih osumnjičenika ili ranjivih okrivljenika.

¹⁶ U praksi ESLJP-a nisu razvijeni obvezujući standardi u odnosu na način na koji će domaća nadležna tijela obavijestiti osumnjičenika ili okrivljenika o prirodi i razlozima optužbe koja se podiže protiv njega. (*Pélissier and Sassi v. France*, 25444/94, 25. ožujka 1999., § 53, *Drassich v. Italy*, § 34, *Giosakis v. Greece*, § 29). Iz tog razloga direktiva daje samo primjer takve obavijesti (uvodna izjava, točka 22., primjer u prilogima).

¹⁷ Četiri mjeseca prije suđenja je prihvatljivo. S druge strane, u presudi *Borisova v. Bulgaria*, §§ 43-45, utvrđeno je da nije prihvatljivo da osumnjičena osoba ima svega par sati na raspolaganju za pripremu obrane, i to bez branitelja.

Što se tiče oblika u kojem se ove informacije pružaju osumnjičeniku ili okrivljeniku, Direktiva od država članica zahtijeva da pripreme obavijest o pravima sastavljenu na jednostavnom i razumljivom jeziku te da osumnjičenik/okrivljenik smije pročitati takvu obavijest i držati je u svom posjedu cijelo vrijeme dok im je sloboda oduzeta (članak 4.). Uz to, obavijest treba sadržavati informacije o pravu pristupa spisu predmeta, pravu obavješćivanja konzularnih tijela i jedne osobe, pravu pristupa hitnoj liječničkoj pomoći i najvećem mogućem broju sati ili dana za vrijeme kojih osumnjičenici ili okrivljenici mogu biti lišeni slobode prije njihovog izvođenja pred pravosuđno tijelo.

Osim informacija o pravima, Direktiva obvezuje države članice da osumnjičenika ili okrivljenika informiraju o optužbama, odnosno o kaznenim djelima za koja se sumnja ili za čije počinjenje su okrivljeni (članak 6.). Uz to, države članice osiguravaju da uhićene osobe ili njihovi odvjetnici imaju pristup dokumentima povezanim s predmetnim slučajem koji su ključni za djelotvorno pobijanje zakonitosti uhićenja ili zadržavanja (članak 7.).

U praksi ESLJP-a razvijeni su različiti standardi vezani uz pravo osumnjičenika ili okrivljenika (ili njihovih branitelja) na uvid u spis predmeta. To pravo ovisi o tome je li riječ o „svakom“ osumnjičeniku ili okrivljeniku ili se radi o osumnjičeniku ili okrivljeniku kojem je oduzeta sloboda za potrebe kaznenog postupka. Onemogućavanje pristupa spisu predmeta obrani može dovesti do povrede jednakosti oružja (*Kuopila v. Finland*, § 38.). Do povrede može doći i ako osumnjičenik ili okrivljenik ima ograničen pristup spisu predmeta iz razloga javnih interesa (*Matyjek v. Poland*, § 65).

Prema judikaturi Europske komisije za ljudska prava “mogućnosti za pripremu obrane”, iz članka 6. stavak 3.b Konvencije, uključuju i “mogućnost okrivljenika da se upozna, u svrhu pripreme svoje obrane, s rezultatima poduzetih istraživanja”. To je jedan aspekt načela kontradiktornosti: kako bi mogla odgovoriti na optužbu, obrana mora ne samo biti svjesna optužbe, nego mora biti upoznata i s razlozima na kojima se temelji optužba (*Guy Jaspers v. Belgium* (8404/78) para. 56, *Foucher v. France*, § 27, *Jasper v. UK*, §§ 55-57 i *Rowe v. Davis v UK*, §§ 46-50). Ovo se pravo često opisuje i kao element “načela jednakosti oružja”. U dijelu Direktive „Pravo pristupa spisu predmeta” uočljivo je da je judikatura ESLJP-a poslužila kao temelj za rješenja koja propisuje Direktiva.

Prilog direktive uključuje i ogledni primjerak obavijesti o pravima koji nadležnim tijelima može pomoći u sastavljanju njihovih vlastitih obavijesti na nacionalnoj razini. Naravno, korištenje ovog primjerka nije obvezujuće za države članice.

3. Direktiva 2013/48/EU o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku i u postupku na temelju europskog uhidbenog naloga te o pravu na obavješćivanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima ([link](#))

Direktiva utvrđuje minimalne standarde prava osumnjičenika i okrivljenika u tri dijela prava obrane: 1) pravu na odvjetnika, odnosno branitelja, 2) pravu na obavješćivanje treće strane o oduzimanju slobode te 3) pravu na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima tijekom trajanja oduzimanja slobode (vidi članak 1.).

Direktiva nalaže da se osumnjičenicima i optuženicima osigura pravo na pristup odvjetniku koje će omogućiti učinkovito ostvarivanje toga prava. Prava obrane ne smiju biti teorijska i iluzorna, nego praktična i djelotvorna (*Imbrioscia v. Switzerland*, 13972/88, 24. studenog 1993., § 38, *Salduz v. Turkey*, 36391/02, 27. studenog 2008., § 55).

Pravo na branitelja u policijskoj postaji tijekom policijskog ispitivanja u praksi ESLJP-a afirmiralo se kao sastavni dio prava iz članka 6. stavka 3. točke c) Konvencije. ESLJP to je pravo ograničio na slučajeve u kojima je policija ispitivala uhićenike (*John Murray v. the United Kingdom*, § 63, *Öcalan v. Turkey* [GC], § 131, *Salduz v. Turkey* [GC], § 54, *Averill v. the United Kingdom*, § 59, *Brennan v. the United Kingdom*, § 45, *Dayanan v. Turkey*, § 31).

Prva takva odluka bila je u predmetu *Salduz v. Turkey*, stoga se i ovo novo tumačenje članka 6. stavka 3.(c) Konvencije, potvrđeno u više kasnijih odluka, naziva i "*Salduz doktrina*". Naime, doktrina Salduz počiva na stavu da članak 6. stavak 1. Konvencije zahtijeva, kako bi pravo na pravično suđenje ostalo dovoljno "praktično i učinkovito", da bi, u pravilu, pristup branitelju trebao biti osiguran od prvog policijskog ispitivanja osumnjičenika, osim ako osobite okolnosti slučaja ne upućuju na postojanje uvjerljivih razloga (*compelling reasons*) za ograničenje tog prava.¹⁸ Čak i onda kada vrlo uvjerljivi razlozi iznimno opravdaju uskratno pristupa branitelju, takvo ograničenje, bez obzira na njegovo opravdanje, ne smije nerazmjerno narušiti prava okrivljenika prema članku 6. Konvencije. Načelno, prava obrane nepovratno će biti narušena kada se inkriminirajuće izjave dane tijekom policijskog ispitivanja bez pristupa branitelju koriste za osudu.

Značajna je i presuda u kojoj je ESLJP utvrdio povredu članka 6. Konvencije jer osumnjičeniku nije osigurano pravo na branitelja tijekom policijskog ispitivanja premda se branio šutnjom i nije dao nikakav dokaz policiji (*Dayanan v. Turkey*, 7377/03, 13. listopada 2009. § 32). U obrazloženju presude, uz pravo na branitelja, ESLJP pozvao se i na načelo jednakosti oružja.

Mađer i Šebalj ističu se kao primjeri presuda u kojima je ESLJP otklonio sve dvojbe nalaže li doktrina Salduz da se osumnjičeniku ostvari pravo na branitelja ne samo prije nego i tijekom policijskog ispitivanja (*Mađer v. Croatia*, 56185/07, 21. lipnja 2011., *Šebalj v. Croatia*, 4429/09, 28. lipnja 2011).

Međutim, standard ESLJP-a dosegnut doktrinom Salduz snižen je najnovijim presudama *Ibrahim and others v. the United Kingdom*, 50541/08, 50571/08, 50573/08 9 40351/09., od 13. rujna 2016., a osobito presudom u predmetu *Simeonovi v. Bulgaria*, 21980/04, 12. svibnja 2017.

Presuda *Ibrahim and others v. the United Kingdom* razrađuje pretpostavke pod kojima je dopušteno ograničenje prava na branitelja u policijskoj postaji. Ustanovljena su mjerila za postojanje uvjerljivih razloga privremene uskrate prava na pristup branitelju od prvog policijskog ispitivanja (premda samo iznimno i privremeno, uz ocjenu specifičnih okolnosti konkretne situacije i u skladu sa domaćim pravom), ako je, unatoč ograničenju, postupak sagledan u cjelini bio pravičan. Time je zapravo otvorena mogućnost ograničenja prava na branitelja i u situacijama kada za to uopće ne postoje opravdani razlozi.

¹⁸ U konkretnom predmetu *Salduz v. Turkey*, kao ni u poslijesalduzovskoj judikaturi ESLJP-a, nije utvrđeno koji bi to bili "vrlo uvjerljivi razlozi" za mogućnost ograničenja prava na branitelja u policiji. Tako je pitanje kriterija mogućih ograničenja prava na branitelja u policiji zapravo ostalo otvoreno.

Presudom u predmetu *Simeonovi v. Bulgaria*, ESLJP je otišao korak dalje i premda nije utvrdio postojanje „vrlo uvjerljivih razloga“ koji bi opravdali ograničenje prava na branitelja (do kojeg je došlo u policiji), proveo je „vrlo strogu ocjenu“ je li postupak ipak bio pravičan i zaključio da zbog toga što tijekom policijskog zadržavanja nije došlo do povrede privilegija protiv samooptuživanja, uskrata prava na branitelja nije povrijedila pravičnost postupka iz članka 6. Konvencije, sagledanog u cjelini.

Direktiva slijedi praksu ESLJP-a te u situacijama kada je iskaz osumnjičenika ili okrivljenika pribavljen uz povredu prava na branitelja traži da su u postupku sagledanom u cjelini poštivana prava obrane i pravičnost postupka.

Članak 3.

(1) *Države članice osiguravaju da osumnjičenici ili optužene osobe imaju pravo na pristup odvjetniku u takvom trenutku i na takav način da dotičnoj osobi omogućavaju praktično i učinkovito ostvarivanje svojih prava obrane.*

(3) *Pravo na pristup odvjetniku obuhvaća sljedeće:*

- a) *države članice osiguravaju da osumnjičenici ili optužene osobe imaju pravo na privatni sastanak i komunikaciju s odvjetnikom koji ih zastupa, uključujući prije ispitivanja od strane policije ili od strane drugog tijela odgovornog za provedbu zakona ili pravosudnog tijela;*
- b) *države članice osiguravaju da osumnjičenici ili optužene osobe imaju pravo na prisutnost svojega odvjetnika e pravo da on učinkovito sudjeluje u ispitivanju [...];*
- c) *države članice osiguravaju da osumnjičenici ili optužene osobe imaju, kao minimum, pravo da njihov odvjetnik prisustvuje sljedećim istražnim radnjama ili radnjama prikupljanja dokaza, ako su te radnje predviđene nacionalnim pravom i ako se od osumnjičenika ili optužene osobe zahtijeva ili joj je dopušteno da posjećuje:
 - i. *dokazne radnje prepoznavanja*
 - ii. *suočavanja*
 - iii. *rekonstrukcije zločina.**

ESLJP je zauzeo stav da pravo osumnjičenika na branitelja prije i tijekom svakog, pa i policijskog ispitivanja, bez obzira na to je li osumnjičenik lišen slobode, predstavlja minimalno jamstvo jer je samo lišenje slobode posebna osnova za ostvarivanje prava na branitelja. Pri tome nije bitna forma koju nacionalna zakonodavstva propisuju ili ne propisuju za policijsko ispitivanje, kao ni uvjeti pod kojima se rezultati ispitivanja mogu koristiti kao dokaz. Dakle, i sam pojam ispitivanja treba shvatiti u materijalnom smislu, poput pojma optužbe i osumnjičenika i na taj način tumačiti i ovu Direktivu.

Direktiva ne dopušta ograničenja prava na povjerljivost komunikacije. Naime, prema judikaturi ESLJP-a, komunikacija okrivljenika s braniteljem uvijek je povjerljiva (*Bonzi v. Switzerland* (dec), *Can v. Austria*, § 52).

Članak 4. Povjerljivost

Države članice poštuju povjerljivost komunikacije između osumnjičenika ili optuženih osoba i njihova odvjetnika u ostvarivanju prava na pristup odvjetniku predviđenog ovom Direktivom. Ta komunikacija uključuje sastanke, korespondenciju, telefonske razgovore i druge oblike komunikacije dopuštene nacionalnim pravom.

Nadalje, u skladu s judikaturom ESLJP-a, Direktiva dopušta odricanje od prava na pristup branitelju. Odricanje od prava na branitelja može biti izričito ili prešutno, no mora biti utemeljeno na slobodnoj volji, utvrđeno na nedvosmislen način i popraćeno minimalnim jamstvima razmjernima njegovoj važnosti. Pri tome nije dovoljno samo da odricanje bude voljno, nego osumnjičenik mora biti svjestan i u stanju razumno predvidjeti posljedice odricanja (*Pischalnikov v. Russia*, 7025/04, 24. rujna 2009., § 76).

Članak 9. Odricanje od prava

(1) Ne dovodeći u pitanje nacionalno pravo [...], države članice osiguravaju, u pogledu svakog odricanja od prava iz članka 3. i 10.:

- a) da osumnjičenik ili optužena osoba primi, u usmenom ili pisanom obliku, jasne i zadovoljavajuće informacije na jednostavnom i razumljivom jeziku o sadržaju dotičnog prava i mogućim posljedicama odricanja od njega; i*
- b) da se odricanje od prava daje dobrovoljno i nedvosmisleno.*

Kao i prethodno navedene direktive, i ova uključuje klauzulu o nesmanjivanju (članak 14.) koja propisuje da bilo koji standardi koji omogućuju veći stupanj zaštite trebaju imati prednost pred odredbama Direktive.

4. Direktiva (EU) 2016/343 o jačanju određenih vidova pretpostavke nedužnosti i prava sudjelovati na raspravi u kaznenom postupku ([link](#))

Ispravno tumačenje značenja i opsega primjene pojma pretpostavke nedužnosti iznimno je važno u pravu Europske unije. Riječ je o načelu koje je priznato na razini primarnog zakonodavstva Unije, odnosno u članku 48. Povelje Europske unije.¹⁹

Članak 48. Povelje Europske unije

- (1) Svaki optuženik smatra se nedužnim sve dok mu se ne dokaže krivnja u skladu sa zakonom.*
- (2) Zajamčeno je poštovanje prava na obranu svakog optuženika.*

¹⁹ Stupanjem na snagu Lisabonskog ugovora 1. prosinca 2009. Povelja je stekla pravno obvezujući učinak. Pretpostavka nedužnosti iz Povelje ima jednako značenje i opseg primjene kao pretpostavka nedužnosti zajamčena člankom 6. stavak 2.

U travnju 2006. Europska komisija objavila je Zelenu knjigu o pretpostavci nedužnosti. Svrha ovog dokumenta bila je utvrditi postoje li zajednički minimalni pravni standardi o pretpostavci okrivljenikove nedužnosti u državama članicama. To je razmatrano kroz temeljne elemente koji čine sadržaj pretpostavke okrivljenikove nedužnosti. Ti elementi su: javno upućivanje na krivnju prije donošenja sudske presude, zabrana zatvaranja osim u iznimnim slučajevima uz obvezu poštivanja pretpostavke nedužnosti, teret dokazivanja koji je na optužbi, pravo na šutnju, privilegij od samooptuživanja, pravo okrivljenika da bude prisutan na suđenju te opravdanje primjene posebnih mjera kod kaznenih djela terorizma.

Cilj ove Direktive je propisati minimalna pravila o određenim vidovima prava osumnjičenih ili optuženih osoba da budu smatrane nedužnima dok im se pravomoćnom sudskom presudom ne utvrdi krivnja, kao i pravo sudjelovati na raspravi u kaznenom postupku (članak 1.). Namjera je Direktive da se poštivanje pretpostavke nedužnosti osigura čak i prije nego što nadležno tijelo obavijesti osobu o činjenici da je osumnjičena ili optužena za počinjenje kaznenog djela i da se protegne sve do okončanja postupka tj. do donošenja pravomoćne presude (*Wemhoff v. Germany*, 21229/64, 27. lipnja 1968.).

Članak 4. **Javna upućivanja na krivnju**

(1) Države članice poduzimaju odgovarajuće mjere kako bi se osiguralo da se, dok god se osumnjičeniku ili optuženiku ne dokaže krivnja u skladu sa zakonom, u izjavama za javnost tijela javne vlasti i sudskim odlukama, osim onih o krivnji, za tu osobu ne navodi da je kriva. Time se ne dovode u pitanje radnje kaznenog progona kojima je cilj dokazati krivnju osumnjičenika ili optuženika ni privremene odluke postupovne prirode koje donose sudska ili druga nadležna tijela i koje se temelje na sumnji ili inkriminirajućim dokazima.

U uvodnoj izjavi 17. navodi se definicija pojma „izjave za javnost tijela javne vlasti“: „sve izjave koje se odnose na kazneno djelo i koje dolaze od tijela uključenog u kazneni postupak u vezi s tim kaznenim djelom, kao što su pravosudna, policijska tijela ili druga tijela kaznenog progona, ili od nekog drugog tijela javne vlasti, kao što su ministri ili drugi javni službenici, podrazumijevajući da se njima ne dovodi u pitanje nacionalno pravo o imunitetu“. U skladu s praksom ESLJP-a, to koji uključuje i izjave o povezanim drugim postupcima koji su zaključeni donošenjem pravomoćne oslobađajuće presude za osumnjičenu ili optuženu osobu i sudske izjave iz razdoblja prije sudskog postupka (*Alenet de Ribemont v. France*, 15175/89, 10. veljače 1995., *Daktaras v. Lithuania*, 42095/98, 10. listopada 2010., §§ 41-42).

ESLJP u više je presuda određivao kontekst i doseg javnog upućivanja na krivnju prije izricanja osuđujuće presude. Tako je kao jedno od osnovnih aspekata načela pretpostavke nedužnosti utvrdio da sud ili državni službenik ne mogu javno predstaviti osumnjičene ili optužene osobe kao krive za kazneno djelo ako im se nije sudilo i ako nisu osuđene za to djelo konačnom presudom (*Minelli v. Switzerland*, 8660/79, 25. ožujka 1983.).

Povreda pretpostavke nedužnosti u kontekstu javnog upućivanja na krivnju obuhvaća i sudske odluke donesene tijekom prethodnog postupka, a osobito u vezi s donošenjem odluka o određivanju istražnog zatvora u kojima se upućuje na okrivljenikovu krivnju ili se ona pretpostavlja (*Lavents v. Latvia*, 58442/00, 28. studenog 2002., § 125-127, *Matijašević v. Serbia*, 23037/04, 19. rujna 2006., § 40, 47).

Kao što je i ESLJP utvrdio, jamstvo pretpostavke nedužnosti ne može spriječiti vlasti da informiraju javnost o kaznenim istragama koje su u tijeku (*Allenet de Ribemont v. France*, § 38, *Karakaş and Yeşilirmak v. Turkey*, 43925/985, 28. lipnja 2005.), no to moraju učiniti s diskreциjom i oprezom koji su nužni da bi se zaštitila pretpostavka nedužnosti (*Fatullayev v. Azerbaijan*, 40984/07, 22. travnja 2010., § 159; *Allenet de Ribemont v. France*, § 38, *Garycki v. Poland*, § 69).²⁰

Definiranje „javne vlasti“ koja može dati izjavu, u istoj uvodnoj izjavi Direktive (17.), predstavlja širenje dosegа pretpostavke okrivljenikove nedužnosti na sve državne službenike bez obzira na javnu dužnost koju obavljaju. Praksa ESLJP-a predstavlja uporište za takvo shvaćanje. U njoj je izričito istaknuto da i druga tijela javne vlasti mogu u svojim izjavama za javnost povrijediti pretpostavku nedužnosti (*Peša v. Croatia*, 40523/08, 8. travnja 2010.).

Kada je riječ o sadržaju pretpostavke nedužnosti, Direktiva je usko vezana uz praksu ESLJP-a koji je određivao sadržaj pretpostavke nedužnosti od slučaja do slučaja. Postoje četiri bitna segmenta kojima se u direktivi pristupa s aspekta sadržaja pretpostavke nedužnosti. To su: javna upućivanja na krivnju prije osude, teret dokazivanja i traženi standard dokazivanja, pravo osobe da ne inkriminira samu sebe i da odbije suradnju te pravo na šutnju.

<p>Članak 5. Predstavljanje osumnjičenika ili osuđenika</p>	<p>Članak 6. Teret dokaza</p>	<p>Članak 7. Pravo braniti se šutnjom i pravo osobe da samu sebe ne izloži kaznenom progonu</p>
<p>(1) Države članice poduzimaju odgovarajuće mjere kako bi se osiguralo da se osumnjičenici ili optuženici na sudu i u javnosti upotrebom mjera tjelesnog ograničavanja slobode ne predstavljaju kao krivi.</p>	<p>(1) Države članice osiguravaju da je teret dokaza u postupku utvrđivanja krivnje osumnjičenika ili optuženika na tužitelju. Time se ne dovodi u pitanje obveza suca ili nadležnog suda da traži inkriminirajuće i oslobađajuće dokaze te pravo obrane da podnese dokaze u skladu s mjerodavnim nacionalnim pravom.</p>	<p>(1) Države članice osiguravaju da osumnjičenici i optuženici imaju pravo braniti se šutnjom u vezi s kaznenim djelom za čije su počinjenje osumnjičeni ili optuženi.</p> <p>(2) Države članice osiguravaju da osumnjičenici i optuženici imaju pravo same sebe ne izložiti kaznenom progonu.</p>

Pravilo prema kojem teret dokaza u kaznenom postupku leži na tužitelju, a koji propisuje i direktiva, karakteristika je suvremenih kaznenih postupaka kako u angloameričkom tako i u kontinentalno-europskom pravnom krugu. Osim što je teret dokaza na tužitelju, svaka se sumnja treba tumačiti u korist osumnjičenog ili opuženog. Na tužitelju je da informira optuženog o optužbama protiv njega i izloži dokaze na kojima temelji optužbu kako bi optuženi mogao pripremiti i izložiti svoju obranu sukladno optužbama (*Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain*, § 77, *Janosevic v. Sweden*, § 97). Pretpostavka nedužnosti bit će prekršena ako je teret dokaza prebačen s tužitelja na obranu (*Telfner v. Austria*, § 15).

Konvencija ne spominje privilegij protiv samooptuženja, ali ESLJP ga je izveo iz načela pravičnog postupka prema odredbama članka 6. stavka 1. i 2. Konvencije. Odrednice privilegija protiv samooptuživanja ESLJP je postavio u presudi *Funke v. France*, 10828/84, 25. veljače 1993., a zatim u presudi *Saunders v. United Kingdom*, 19187/91, 17. prosinca. 1996, § 68.

²⁰ Fotografija optuženika u zatvorskoj odjeći imala je dovoljno snažan učinak da u javnosti pojača uvjerenje u njegovu krivnju pa je ESLJP zaključio da je time povrijeđena pretpostavka okrivljenikove nedužnosti (*Samoila and Cionca v. Romania*, 33065/03, 4. ožujka 2008., § 99-100).

Pravo na šutnju i privilegij protiv samooptuživanja općepriznati su međunarodni standardi. Privilegij protiv samooptuživanja oslanja se na pravo okrivljenika na uskratu iskaza, odnosno da ne iznese svoju obranu, odbije odgovoriti na postavljeno pitanje ili da se brani šutnjom. Pravo ne biti prisiljen svjedočiti protiv sebe ili priznati krivnju, kao i pravo ne surađivati i pravo na šutnju, u osnovni su pojma pravičnog (fair) suđenja iz članka 6. Konvencije (iako ih Konvencija izrijekom ne spominje, ali prepoznati su u judikaturi ESLJP-a *Heaney and McGuinness v. Ireland*, 34720/97, 21. prosinca 2000., *Jalloh v. Germany*, 54810/00, 11. srpnja 2006.). Direktiva i u ovom slučaju počiva na tumačenju ESLJP-a.

Članak 8. Pravo sudjelovati na raspravi

(1) Države članice osiguravaju da osumnjičeni i optuženi imaju pravo sudjelovati na raspravi u kaznenom postupku koji se vodi protiv njih.

(2) Države članice mogu predvidjeti da se rasprava koja može završiti donošenjem odluke o krivnji ili nedužnosti osumnjičenika ili optuženika može voditi u njegovoj odsutnosti pod uvjetom da:

- a) osumnjičenik ili optuženik pravovremeno je obaviješten o raspravi i o posljedicama neopravdanog nedolaska; ili
- b) osumnjičenika ili optuženika koji je obaviješten o raspravi zastupa opunomoćeni branitelj kojeg je osumnjičenik ili optuženik sam imenovao ili ga je imenovala država. [...]

Načelo kontradiktornosti predviđa i Direktiva u poglavlju 3. Pojam „kontradiktornost“ označava „pravo stranaka da budu prisutne radnjama u postupku te saslušane prije donošenja odluke“. U kaznenom se postupku članak 6. stavak 1. Konvencije najčešće poklapa s konvencijskim pravom obrane iz članka 6. stavak 3., kao što je pravo ispitati svjedoke.

Konfrontacijska klauzula (pravo okrivljenika prema kojem on barem jednom u postupku mora imati mogućnost djelotvorno ispitati svjedoka optužbe) odnosi se ne samo na svjedoka nego i na isprave, odnosno na sve dokaze koji su dokazi optužbe. Pritom pojam „svjedok“ ima samostalno (autonomno) značenje bez obzira na klasifikaciju prema nacionalnom zakonodavstvu države članice (*Damir Sibgatullin v. Russia*, § 45, *S. N. v. Sweden*, § 45), pa se svjedokom optužbe smatraju iskazi svih osoba (odnosno svi dokazi) koje terete okrivljenika, uključujući i suokrivljenika (*Isgro v. Italy*, 19. veljače 1991., 11339/85, *Vidal v. Belgium*, 22. travnja 1992., 12351/86, *Luca v. Italy*, 27. veljače 2001., 33354/96, *Mathisen v. Norway*, § 97), kao i vještaka (*Doorson v. the Netherlands*, §§ 81-82) te materijalna dokumentacija (*Mirilashvili v. Russia*, §§ 158-159). Izuzeci od ovog ne smiju kršiti prava obrane (*Hümmer v. Germany*, § 38; *Lucà v. Italy*, § 39, *Solakov v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia*, § 57).

Konfrontacijski standard snižen je recentom praksom ESLJP-a presudom u predmetu *Schatschaschwili v. Germany*, 9154/10, 15. prosinca 2015. Po toj presudi i presudi u predmetu *Seton v. United Kingdom*, 55287/10, 31. ožujka 2016. u svakoj situaciji treba provesti test je li postupak u cjelini bio pravičan. Drugim riječima, prema tim odlukama čak i nekonfrontiran iskaz svjedoka može biti temelj osude, ako je postupak u cjelini bio pravičan.

Zaključci

Gore navedene direktive rezultat su prakse ESLJP-a, a svaka direktiva u svojoj primjeni naglašava da bi trebalo uzeti u obzir tumačenje prava na pravično suđenje prema njoj. S druge strane, čini se da se to ipak odnosi na tumačenja koja su prethodila sniženju standarda (djelomično napuštanje *Salduz* doktrine i sniženje konfrontacijskog standarda).

Obrađene se direktive primjenjuju od najranijih faza kaznenog postupka, shvaćenog u materijalnom smislu, pa sve do konačnog okončanja kaznenog postupka, uključujući i postupak povodom izvanrednih pravnih lijekova. Sastavnice načela pravičnosti iz članka 6. Konvencije vidljive su u svakoj od promatranih direktiva. Ovo se odnosi na sastavnice koje Konvencija izrijekom spominje, kao i one koje je izgradila praksa ESLJP-a, kao što su pravo na pristup okrivljenika na raspravi u kaznenom postupku-načelo neposrednosti, privilegij od samooptuženja, pravo na stranački postupak, obrazloženu odluku, pravo na pravnu pomoć i konfrontacijska klauzula.

Pojedine mjere koje svaka direktiva propisuje, same za sebe ne ostvaruju cilj koji se želi postići njihovim propisivanjem nego se upravo kroz ukupnost poduzetih mjera i ukupnost direktiva želi ostvariti jamstvo prava na pravično suđenje.

dr. sc. **Marin Mrčela**, doc

Sudac vrhovnog suda i docent na Pravnom fakultetu u Osijeku, Hrvatska. Obavljao je i poslove suca za ratne zločine te je bio stipendist programa Hubert Humphrey Fellowship Američkog sveučilišta u Washingtonu (American University, Washington DC). Predavao je o korupciji, sigurnosti i ljudskim pravima na brojnim sveučilištima i ustanovama diljem svijeta.

Sudac Mrčela također je predsjednik Skupine država članica Vijeća Europe za borbu protiv korupcije (GRECO). Svojim je doprinosom potaknuo borbu protiv korupcije kroz multidisciplinarni pristup, pozivajući zemlje članice da postave temelje za sveobuhvatnu politiku koja će u borbu protiv korupcije uključiti sva tijela državne uprave. Prije nego što je postao predsjednik GRECO-a, sudac Mrčela bio je dugogodišnji član Bureau GRECO-a, gdje je imao ključnu ulogu u izradi i uspostavljanju procjene političkog financiranja u Europi i SAD-u.

Mgr. **Zuzana Vikarská**, MJur, MPhil, Ph.D.

Zuzana Vikarská predaje ustavno pravo i ljudska prava na Pravnom fakultetu Masarykova sveučilišta u Brnu te je sudski službenik pri Ustavnom sudu Češke Republike u timu sutkinje Katerine Simackove. Studirala je pravo na Karlovom sveučilištu u Pragu, Sveučilištu u Leuvenu i Sveučilištu u Oxfordu na kojima je provodila istraživanja i predavala prije nego što je napustila svijet akademske zajednice kako bi se posvetila sudskoj praksi. Njezino radno iskustvo uključuje i rad na položaju pravnog savjetnika za Ministarstvo vanjskih poslova Slovačke Republike tijekom slovačkog predsjedništva Vijeća EU-a.

CEELI Institute (www.ceeliinstitute.org)

CEELI Institute nezavisna je i neprofitna organizacija sa sjedištem u Pragu, posvećena organizaciji stručnih osposobljavanja i usavršavanja za pravne stručnjake. U dva desetljeća postojanja CEELI Instituta, više od 5 000 sudaca, tužitelja i odvjetnika iz više od 50 zemalja sudjelovalo je u osposobljavanjima s različitim temama — od učinkovitosti suda i istraživanja za borbu protiv korupcije do sudačke etike i ljudskih prava. CEELI Institut organizirao je programe u zemljama EU-a uključujući zemlje Središnje i Istočne Europe, zemlje bivšeg Sovjetskog Saveza, Bliskog istoka, Sjeverne Afrike i Južne Azije.

Udruga hrvatskih sudaca

UHS osnovana je 1991. godine i jedina je udruga sudaca u Hrvatskoj. Broji 1185 sudaca članova koji su podijeljeni u 21 ogranak. Ciljevi udruge uključuju promicanje ustavnosti i zakonitosti kao najvažnijih pravnih i etičkih vrijednosti, zaštitu nezavisnosti sudstva, dostojanstva sudaca i sudske djelatnosti, promicanje profesionalnih interesa i unapređenje stručnog osposobljavanja sudaca.